

ПРОГНОСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

педагогічної публіцистики В. Сухомлинського

в умовах авторитарної системи (60-і рр. ХХ століття)

КУБАНОВА Т. В.

УДК 37.091.4Сухомлинський „196”

СУЧАСНА система освіти на всьому пострадянському просторі продовжує зазнавати істотних змін, розпочатих у 90-і рр. ХХ ст. і пов'язаних зі зміною цілей і цінностей, із соціально-економічними та політичними перетвореннями, викликаними розпадом СРСР. Пошуки ідеалів, системоутворювальних цінностей, національної ідеї, на які мають орієнтуватися держава й освіта, вимагають звернення до вітчизняного історико-педагогічного досвіду, вивчення якого може допомогти в пошуках відповідей на питання сучасності.

Тенденція гуманізації виховання та освіти зумовлена об'єктивними потребами пост-

індустріального суспільства в громадянах, здатних до самовизначення й самореалізації в динамічному соціокультурному середовищі й системі освіти, яка може цю потребу реалізувати. У зв'язку з цим вивчення творчої спадщини видатних представників педагогічної думки, відображеної в педагогічній публіцистиці, набуває особливої актуальності.

У цій статті ми поставили мету – розкрити місце й роль педагогічної публіцистики В. Сухомлинського в розвитку гуманістичних ідей у вітчизняній освіті 60-х рр. ХХ ст.

У сучасному науковому дискурсі цій проблемі присвячені роботи провідних і російських істориків педагогіки (Б. Бім-Бад, М. Богуславський, Д. Днепров та ін.), й українських (В. Кремень, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.). Аналізу творчої спадщини В. Сухом-

линського присвячені роботи й зарубіжних учених (М. Bubluk, А. Cockerill, Е. Gartman, W. Okos та ін.).

60-і рр. ХХ ст., так зване хрущовське десятиліття, на думку багатьох дослідників (Е. Дніпрова, Л. Березівської, М. Богуславського, О. Сухомлинської та ін.), – це час другого значного підйому радянської системи народної освіти (перший – 20-і рр. ХХ ст.). Після смерті Й. Сталіна система народної освіти, як і майже всі сфери економіки та соціального життя, зазнала серйозного реформування. Структури влади були зацікавлені в поліпшенні освіти, тому в освіті, вихованні, педагогічній науці та публіцистиці були досягнуті значні результати. На початку 60-х рр. ХХ ст. було прийнято програму на зміцнення гуманістичної моралі в усіх членів радянського суспільства, яка була викладена в моральному кодексі будівника комунізму. Для цього часу характерний черговий сплеск інтересу до публіцистики. На сторінках педагогічної преси активно обговорювали питання особистості й колективу, дисципліни й покарання, формулювали нові підходи до трактування цих проблем тощо.

З іншого боку, історики педагогіки однак стайні в тому, що для 60-х рр. ХХ ст. характерна наявність деяких протиріч: між необхідністю гуманізації суспільного життя й виховання і продовженням впливу авторитарної педагогіки репресивних 30-х рр. ХХ ст., поверненням до авторитарної системи управління суспільством і школою; викриттям культу особи Сталіна (1956 р.), проголошенням морального кодексу будівника комунізму, деякою демократизацією суспільного життя і водночас збереженою командно-адміністративною системою управління суспільством і школою. Хоча в основі нових документів про школу, прийнятих у 60-х рр. ХХ ст., лежали завдання гуманізації та демократизації радянської системи освіти й виховання, насправді існувала подвійна мораль, подвійна система ціннісних координат, пріоритетні цінності лежали в площині ідеологічних імперативів.

За влучним зауваженням Е. Дніпрова, педагогічним прапором 60-х рр. ХХ ст. стала публіцистика В. Сухомлинського. Його статті й великі публіцистичні твори – „Формування комуністичних переконань молодого покоління” (1961), „Виховання особистості в радянській школі” (1963), „Вірте в людину”, „Розмова з молодим директором”, „Духовний світ школяра”, „Моральний ідеал молодого покоління”, „Сто порад учителю”, „Мудра влада колективу”, „Серце віддаю дітям” (1969), „Народження громадянина” (1970) – зразок педагогічної публіцистики, органічного поєднання наукової теорії, практики, художньої діяльності, ці твори пройняті високим суспільно-значущим пафосом, педагогічною пристрасністю, що порушують актуальні проблеми сучасного життя й намагаються впливати на педагогічну практику. У творчому доробку педагога є й сторінки, присвячені значенню педагогічної публіцистики: „В особистій бібліотеці кожного справжнього вчителя повинен бути поряд з літературою за фахом і публіцистичний матеріал, який збагачує його духовний світ” [4]. Так оцінив місце й значення публіцистики в житті вчителя В. Сухомлинський.

Ядро гуманістичної системи В. Сухомлинського становить принцип індивідуальності, що є однією з аксіом педагогіки з моменту її зародження, наявний майже в усіх працях педагогів минулого. Педагогіка В. Сухомлинського – педагогіка доброти й людяності. Школа, на думку педагога, лише тоді школа, коли головний предмет у ній – людина-ознакство. У розділі „Не можна жити і дня без тривоги про людину” („Серце віддаю дітям”) В. Сухомлинський розповідає про „Школи радості”, але перші кроки, які діти роблять на шляху до вершини людської краси, – це чуйність до світу іншої людини, здатність відгукнутися на чуже нещастя: „вони осягали ази великої науки людяності, вчилися бачити горе, печаль, тривогу в очах того, з ким їх зіштовхували обставини повсякденного життя”. У цьому й полягає істинний гуманізм:

кожен день для тих, хто поруч з тобою, „творити добро”, відчувати серцем, що „поряд є люди, які потребують турботи, допомоги, ласки, сердечності, участі. Головне – щоб совість не дозволяла проходити повз цих людей” [6, с. 221]. В. Сухомлинський проголосив обов’язковість любові до дитини не як особливого індивідуального ставлення окремих педагогів до дітей, а як обов’язкової педагогічної позиції всього шкільного колективу. Крім того, він цю позицію розглядав як головне свідчення професіоналізму педагога.

Новаторською й зовсім новою для педагогіки 60-х рр. ХХ ст. прозвучала ідея В. Сухомлинського про моральне виховання як основу розвитку повноцінної особистості. У рамках морального виховання педагог розглядав такі важливі якості особистості, як патріотизм і громадянськість. Особливістю гуманістичної концепції В. Сухомлинського було переконання і твердження того, що виховання гармонійно розвиненої особистості може бути побудоване лише на комуністичній моральності, яка пронизує всі межі людської особистості, відкриваючи перед кожним шлях до цивільних, ідейних, творчих, трудових, естетичних цінностей. „Молодь, – писав В. Сухомлинський, – повинна вчитися комунізму, засвоюючи весь комплекс знань, набутих людством, учитися комунізму практично, у житті, пізнаючи життя й перебудовуючи його” [7, с. 124].

В. Сухомлинський використовував положення марксистсько-ленінської етики, такі, як добро, зло, свобода, честь, гідність, що набули педагогічного змісту, наповнив гуманістичним виховним змістом, використовуючи шляхи виховання почуття любові, поваги і відданості до рідних і близьких, потреби людини в людині, співпереживання, співчуття тощо. У такому напрямку В. Сухомлинський формував у дітей моральну свідомість, громадянськість, ідейність і патріотизм, увів до радянської педагогічної науки такі поняття, як „духовність”, „натхненність”, „культура почуттів” [5]. Духовний розвиток дитини він будував на основі

взаємовпливу розумового, фізичного, трудового, естетичного виховання з обов’язковим залученням до цього школи, сім’ї, громадськості. На глибоке переконання педагога, головне завдання школи – максимальне задоволення духовних потреб, їхній розвиток і виховання.

В. Сухомлинський у своїх численних публіцистичних працях у концентрованій формі показав необхідність гуманістичної орієнтації шкільної педагогічної практики на такі ідеї: гуманістичного ставлення до дитини, розвитку особистості в діяльності, забезпечення розвитку й саморозвитку самої системи освіти, плюралізму в освіті, народності й національного характеру освіти, відкритості освіти, гуманітаризації змісту та безперервності освіти. Саме ці гуманістичні педагогічні ідеї є сьогодні ключовими для світової педагогіки й оцінюються як надбання вітчизняної педагогіки.

Творча спадщина В. Сухомлинського стала по-справжньому народним надбанням, явищем у світовій педагогіці. Навіть у назвах його книг звучала гуманістична спрямованість: „Вірте в людину”, „Дума про людину”, „Виховання комуністичного ставлення до праці”, „Виховання радянського патріотизму у школярів”, „Моральний ідеал молодого покоління”, „Виховання особистості в радянській школі”, „Народження громадянина”, „Серце віддаю дітям” тощо. Усі твори педагога пронизані життєствердною оптимістичною педагогікою.

Роботи В. Сухомлинського, написані й опубліковані в 60-х рр. ХХ ст., свідчать про те, що шкільна дійсність не завжди відповідала вимогам влади й офіційної педагогіки, що в умовах надуманих і нав’язаних суспільству ідеологічних догм (де метою була система, а дитина лише засобом) можна виховати істинно гуманну особистість, що в принципі радянською державою створені такі умови, за яких можлива реалізація гуманістичних ідей у вихованні, що педагогічна публіцистика може стати інтегрувальною ланкою між педагогічною практикою й педагогічною нау-

кою, без якої неможливі були існування й розвиток гуманістичних ідей в освіті. Отже, для педагогічної діяльності В. Сухомлинського характерні, з одного боку, підтримка основних установок і політики радянської держави, а з іншого – протидія авторитарних методів виховання, концепції однобічного впливу суспільства на формування людини, неувага до людської індивідуальності.

На жаль, діяльність такого видатного педагога, як В. Сухомлинський, не стала системою, вона була в описуваний період лише одиничним досвідом. Авторитарна педагогіка аж до 90-х рр. ХХ ст. виступала з критикою гуманістичної теорії та практики В. Сухомлинського. Критикували й самі принципи гуманізму, і його автономність, фундаментальність, універсальність. Критикували ідею свободи, характерну для гуманістичного напрямку, якій протиставляли ідею відповідальності, реалізовану за допомогою методики вимог. Нарешті, критикували сентиментальну любов до дитини як вияв у педагогіці педагоцентризму, чужого через його буржуазне походження радянському суспільству [8].

Сучасною історико-педагогічною наукою педагогічна діяльність В. Сухомлинського оцінена як предтеча педагогіки співробітництва та діяльності педагогів-новаторів. В. Сухомлинського можна назвати першим радянським педагогом-публіцистом, який відкрив цей дієвий канал, яким згодом підуть С. Соловейчик, А. Лиханов, Ш. Амонашвілі та ін. Значення публіцистичної спадщини В. Сухомлинського полягає в тому, що і в епоху розквіту, і після його смерті гуманістичні ідеї великого педагога перебувають в епіцентрі дискусій і суспільної уваги, що й становить перспективу подальших досліджень.

Література

1. **Богуславский М.** Сухомлинский Василий Александрович / М. Богуславский // Российская педагогическая энциклопедия : в 2-х т. – М. : Большая рос. энцикл., 1993 – Т. 2. – С. 401 – 402.

2. **Тянь В.** Педагогична система В. О. - Сухомлинського / Ван Тянь. – Пекін, 1992. – 326 с.

3. **Мухин М. И.** Гуманизм педагогики В. А. Сухомлинского / М. И. Мухин. – М., 1994.

4. **Сутырина Т. А.** Воспитательный потенциал отечественной педагогической публицистики : учеб. пособие / Т. А. Сутырина. – Екатеринбург, 2005. – 179 с.

5. **Сухомлинська О.** Філософія для дітей в етичній спадщині В. О. Сухомлинського / О. Сухомлинська // Постметодика. – 1995. – № 2 (9). – С. 2 – 6.

6. **Сухомлинский В. А.** Избранные педагогические сочинения : в 3 т. / сост. О. С. Богданова, В. З. Смаль, А. И. Сухомлинская. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 3. – 640 с.

7. **Сухомлинский В. А.** Нравственный идеал молодого поколения / В. А. Сухомлинский. – М., 1963. – 124 с.

8. **Этюды о В. А. Сухомлинском.** Педагогические апокрифы / сост. О. В. Сухомлинская. – Харьков : Акта, 2008. – 438 с.

9. **Bubluk M.** Concepcija pedagogiczna I system wychowawczy Wasyla Suchomliskiego / M. Bubluk–Torun, 1982.

10. **Gartman E.** Paedagogik zwischen Menschen – und Gueterproduktion: Zur Sittlichkeitserziehung V. A. Suchomlinskijs. Muenchen. – 1984.

11. **Okoc W.** Pawlyska Szkola Wasyla Suchomliskiego / W. Okoc // Dziesiej szkol alternatywnych. – Warszawa, 1999.

12. **Cockerill A.** Each One Must Shine. The Education Legacy of V. A. Suckhomlinsky / A. Cockerill. – N. Y., 1999.

* * *

Кубанова Т. В. Прогностичний потенціал педагогічної публіцистики В. Сухомлинського в умовах авторитарної системи (60-і рр. ХХ століття)

Стаття розкриває місце й роль педагогічної публіцистики В. Сухомлинського в розвитку гуманістичних ідей у вітчизняній освіті 60-х рр. ХХ ст. Визначено, що педагогічна діяльність В. Сухомлинського позначена, з одного боку, підтримкою політики Радянської Союзу, а з іншого – протидією авторитарним методам виховання, концепції одностороннього впливу суспільства на формування людини, неухваги до людської індивідуальності. Зроблено висновок, що педагогічна публіцистика, зокрема й роботи В. Сухомлинського, може стати інтегративною ланкою між педагогічною практикою та педагогічною наукою, без якої неможливе існування й розвиток гуманістичних ідей в освіті.

Ключові слова: гуманістична педагогіка, радянський уряд, естетичне виховання.

Кубанова Т. В. Прогностический потенциал педагогической публицистики В. Сухомлинского в условиях авторитарной системы (60-е гг. ХХ века)

Статья раскрывает место и роль педагогической публицистики В. Сухомлинского в развитии гуманистических идей в отечественном образовании 60-х гг. ХХ в. Определено, что педагогическая деятельность В. Сухомлинского характеризуется, с одной стороны, поддержкой политики советского государства, а с другой – противодействием авторитарным методам воспитания, концепции одностороннего влияния общества на формирование человека, невниманию к человеческой индивидуальности. Сделан вывод, что педагогическая публицистика, в том числе работы В. Сухомлинского, могут стать интегрирующим звеном между педагогической практикой и педагогической наукой, без которой невозможно было существование и развитие гуманистических идей в образовании.

Ключевые слова: гуманистическая педагогика, советское государство, эстетическое воспитание.

Kubanova T. V. The Prescient Potential of V. Sukhomlynsky's Educational Journalism in the Context of the Authoritarian System (the 1960s)

The article discusses the place and significance of V. Sukhomlynsky's educational journalism for the development of humanism in the education of the Soviet Union in the 1960s.

The author of the article proves that V. Sukhomlynsky's educational activity is characterized by two opposing stances: on the one hand, supporting the Soviet State policy and, on the other, serving as a counteraction to the authoritarian methods in education, to the concept of one-sided influence on the individual development, and to the inattention to human individuality. The analysis of V. Sukhomlynsky's works, written and published in the 1960s, demonstrated that the school reality did not always correspond to the demands and requirements of the government and official pedagogy, as well as that even under the conditions of far-fetched and enforced ideological dogmas (where the system was the goal and the child was nothing, but a means of achieving the goal) it was possible to develop a humane personality. It is also emphasized that the Soviet government created conditions that were conducive to the realization of the humanistic ideas in the sphere of education.

Sukhomlynsky's works in educational journalism could be an integrating element between pedagogical practice and science, but for which the existence and development of the humanistic ideas in education would have been impossible.

Key words: humanistic pedagogy, Soviet State, aesthetic education.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2013 р.

Прийнято до друку 30.08.2013 р.